

Petőfinek egy ismeretlen költeménye

BORSOS ISTVÁN¹ pápai református gimnáziumi tanár, könyvtárigazgató az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1896. évi 4. számában (424–428.) tette közzé „Petőfinek egy ismeretlen költeménye” című tanulmányát, melyben kortársak elbeszélése alapján állította és életrajzi/stilisztikai érvekkel is alátámasztotta, hogy a Domanovszky Endre (1817–1895) neve alatt 1845-ben megjelent *Ida* c. vers valódi szerzője Petőfi Sándor lehetett. Borsos szerint a költemény Petőfi utolsó (kb. 1843. április 15.–május 5.) pápai tartózkodása idején született a Képzőtársaság év végi irodalmi pályázatára, mert a költeménynek nagy szüksége volt a kitűzött 2 arany jutalomra — ám a verset nem saját, hanem Domanovszky neve alatt küldte be bírálatra.² Borsos az eset koronatanújaként hivatkozik az 1896-ban még élő Puzdor (eredeti nevén Armpruszter) Gyula³ ajkai föld-

¹ Borsos István (Ászár, 1863. február 8. – Budapest, 1918. április 12.) gimnáziumi tanár. Al-gimnáziumi tanulmányait Nagykőrösön végezte, ahol nagybátyja, kocsi Sebestyén Bálint a tornatanára volt. Főgimnáziumi éveit 1878 és 1882 között a Pápai Református Kollégiumban töltötte. Teológiát 1882-től 1886-ig ugyancsak Pápán tanult. Diákévei alatt felelős szerkesztője volt a Pápai Ifjúsági Lapnak. A teológia elvégzése után négy féléven át a budapesti tudományegyetemen klasszika-filológia előadásokat hallgatott, és közben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában dolgozott. Pulszky Ferenc múzeumigazgató felismerte tehetségét, és mindenképpen arra akarta rávenni, hogy maradjon ott, de Borsos 1888 májusában, a tanári alapvizsga letétele után visszatért Pápára. Régi alma materének, a pápai kollégiumnak klasszika-filológia tanáráként oktatott, 1888. szeptember 16-án református lelkésszé szentelték. 1896-ban rábízták a Főiskolai Régiségtár és Történet-Philologiai Múzeum kezelését. 1897 és 1918 között a Főiskolai Könyvtár igazgatója volt. Korszerű nyilvántartásokkal látta el, katalógizálta 1899-ben a régiségtár, majd a könyvtárban található anyagot 1901-ben és 1912-ben. Kezelése alatt a Kollégium könyvtára egyike lett hazánk legrendezettebb könyvtárainak. 1903-ban nyilvános könyvtárrá szervezte át az intézményt, majd 1912-ben átköltöztette az új (mai) kollégiumi épületbe. A régiségtani és filológiai gyűjteményt, illetve a könyvtárhoz tartozó éremgyűjteményt is rendezte. Meg is jelent tollából a magyar és erdélyi, valamint a görög és római érmek szakszerű leírása 1909-ben és 1911-ben. Számos pápai sajtóorgánumnak, többek között a Dunántúli Protestáns Lapnak is munkatársa volt. 1918-ban heveny vakbélgyulladás végzett vele.

² Petőfi ekkor már csak tiszteleti tagja volt a pápai képzőtársaságnak, s Borsos saját társulati tapasztalata alapján állította, hogy tiszteleti tagok soha nem pályáztak. — Petőfi 1841 őszén Pozsonyban Kemény János helyett is írt két népdalt, melyek Kemény neve alatt ugyancsak bekerültek az ottani érdemkönyvbe. Domanovszky ekkor éppen pozsonyi diák, képzőtársasági tag volt, s tudnia kellett a dologról...

³ Puzdor (1849-ig Armpruszter) Gyula (1828–1902) Földbirtokos, költő. Iskoláit Ajkán, Pápán és Pozsonyban végezte. Pápán tagja volt a Képzőtársaságnak, verset írt, prózát szerkesztett,

birtokosra, aki 1843-ban Domanovszky tanítványa volt és ugyanabban a házban lakott⁴, ahol Petőfi áprilisi tartózkodása idején. A másik koronatanú⁵, akit Borsos tanúul hív, Kiss János⁶, a pápai református teológia tanára, aki még a század végén is könyv nélkül idézte a szóban forgó vers szakaszait. — Petőfi 1843 tavaszán az április 15.–május 5. közötti időszakot töltötte Pápán, utána Pozsonyba ment. A Képzőtársaság év végi pályázatára éppen ekkor kellett benyújtani a pályaműveket (május 20-ig vagy 25-ig), a három felkért bíráló Stettner Ignác⁷, Czuczor Gergely⁸ és Kovács Pál⁹ voltak. Domanovszky az *Idá*-val megnyerte a balladapályázat első díját, a 2 aranyat.¹⁰

A Borsos-féle koronatanú visszaemlékezését, állítását az *Ida* stilisztikai vizsgálata is alátámasztja, akár Domanovszky más ismert verseivel, akár Petőfi 1842/43. évi költői műveivel hasonlítjuk össze. Az „Imre király” c. ballada vagy „A hűtlenhez” c. szerelmes panaszdal iskolás, kezdetleges, sablonos Domanovszky-művek, amelyekben semmi sincs, ami emlékeztetne az *Idá*-ra — színvonaluk a Tavasz zsebkönyv átlagát sem közelítik meg. Megállapítható, hogy az *Ida* — végső formájában — nem lehet Domanovszky verse, Petőfié ellenben igenis lehet. Petőfi szókészlete, szóösszetételei, asszociációi, képei, ellentétei együtt vannak ebben a költeményben és jól felismerhetők. Probléma csupán azzal van — és ezért szerepel minden verseskötetben a „kétes hitelű” címszó alatt —, hogy a vers-átruházás életrajzi hátterét nem sikerült teljes egészében és megnyugtatóan tisztázni. Domanovszky Endre, aki az ügyben teljes bizonyosságot teremthetett volna, sem szóban, sem írásban soha nem nyilatkozott róla, s éppen a Borsos-közleményt megelőző évben (1895) halt meg. Helyette fia, Domanovszky Sándor válaszolt a felvetésre¹¹, s természetesen apja becsülete és szerzősége mellett foglalt állást. Szerinte apja tett szívességet Petőfinak, aki csak így módon juthatott hozzá a 2 arany jutalomhoz. A másik ellenvetés pedig az, hogy a pályadíjak kifizetésére mindig az év végi örömnepben osztották ki — ez pedig 1843-ban augusztus 9-én volt, amikor Petőfi már nem tartózkodott Pápán. Domanovszky előre kifizette volna az összeget a költőnek? Vagy lehet, hogy a szállást és vendéglátást köszönte meg (pénze nem lévén)

idegen nyelvekből fordított. Versei a Pesti Divatlapban, a Győri Hazánkban, a Hölgyfutárban jelentek meg. Részt vett a szabadságharcban.

⁴ Mivel Orlay nem tudta befogadni másodmagával lakott szűkös kis szobájába, Domanovszkyhoz költözött a Fazekas (ma Gyurácz Ferenc) utcába, abba a házba, amelyben a kollégium nagy hírű professzora, Bocsor István is lakott. Ágya nem volt, a padlón aludt, az Orlaytól kapott bundán hált, párnát Domanovszky adott neki... Domanovszkyval 1838 őszén még Selmeccen ismerkedett meg, aki az ottani Líceumi Magyar Társaság titkára volt. Petőfi már 1842. november elején is nála szállt meg, valószínűleg ő a „nemeskeblű barát”, akit a *Felköszöntés* c. versben említ.

⁵ Borsos cikkének hatására két újabb tanú is jelentkezett: Kozma Sándor (1825–1897) egykori királyi főügyész fia, a szintén pápai diák Kozma Andor (1861–1933), és Paál István földbirtokos; mindketten Petőfi szerzősége mellett foglaltak állást.

⁶ Kiss János (1821–1906) református lelkész, 1856–1899-ig pápai teológiai tanár.

⁷ Stettner Ignác (1814–1896) református lelkész, tanár.

⁸ Czuczor Gergely (1800–1866) bencés szerzetes, író, költő, szótárszerkesztő nyelvész.

⁹ Kovács Pál dr. (1808–1886) orvos, író, publicista.

¹⁰ Domanovszkynak még két műve került be az Erdemkönyvbe ebben az esztendőben: „Imre király” (262–265.) és „A hűtlenhez” (287–288. oldal). Ez utóbbi a *Tavasz*-ban is megjelent.

¹¹ „Petőfi ismeretlen költeménye” = Fővárosi Lapok, 1897. január 13., 5.

ezen a különös módon? Ezeket a kérdéseket — részben a hiányos életrajzi adatok miatt — nem tudjuk megnyugtatóan megválaszolni, hiszen az *Ida* akár korábban is keletkezhetett, amit Petőfi aztán csak átdolgozott, újrafogalmazott 1843. áprilisi pápai tartózkodásakor.¹²

A költemény kézírata a pápai Képzőársaság Érdemkönyvében maradt ránk (357–365. oldal) „Domanovszky Endre” aláírással. Tintaírás, de egyértelműen *nem* Domanovszky és *nem* Petőfi kézírása, hanem egy ismeretlen másolóé. Nyomtatásban megjelent a *Tavas* zsebkönyv 184–190. lapjain „Domanowszky [!] Endre” névaláírással.

A műről és annak keletkezési körülményeiről részletesen olvashatunk a Petőfi kritikai kiadás¹³ első kötetében.

(MEZEI ZSOLT)

PÁPAI KÉPZŐTÁRSULAT almanachjában, melyet 1845-ben Tarczy adott ki *Tavas* cím alatt Pápán, Domanovszky Endrének két költeménye olvasható. Az egyik *Imre király*, történeti tárgyú s nagyon nehezen haladó, bölcselkedéssel megterhelt román, a másik *Ida* szintén román, de romantikus és a költői előadásnak sokkal magasabb fokán. Figyelmesebb összehasonlítás nagyon gyanússá tenné e két teljesen különböző versnek egy szerzőtől való származását. E különbségek azonban eddig nem igen tűntek föl, s valószínűleg ezután sem tűnnének föl, ha egy régi diáktörténet megelevenedése föl nem hívná rá a figyelmet. Toldi és Tar Lőrincz históriája jut eszünkbe róla. Toldié, aki Tar Lőrinc álarca alatt vívta meg párbját Rozgonyi Piroskáért. Ebben az esetben Domanovszky volt Tar s Toldi szerepét, mint hiteles emberek igazolják, Petőfi Sándor vette át, Piroskát két sárga, körmöci arany helyettesítette. A két történetben minden talál, csupán a szerepcsere indító oka s az eredmény nem. Mert

¹² Ez utóbbi verziót látszik alátámasztani egy K. I. nevű ismeretlen szerző cikke, aki a Pesti Napló 1913. évi 285. számában (december 3., 18. oldal) „Ismeretlen Petőfi-versek” c. írásában arról számol be, hogy Szuper Károlynak, Petőfi egykori színésztársának iratai között találkozott egy kézíratos füzetrel, melyet Petőfi színészkori naplójaként azonosított. Ez állítólag verstörödékeket is tartalmazott, illetve „voltak a füzetben egyes megkezdett, majd abbahagyott versbekezdések, sőt költemények, és egy nagyobb, *Ida* nevű, drámai hangulatú elbeszélés, mely egy züllött leányról szól.” A költő életrajzában járatlan szerző adata kronológiailag jól összeegyeztethető a vers keletkezéstörténeteként fent ismertetett tényeivel. Lehetséges tehát az is, hogy Domanovszky Petőfi színészi „naplójából” (inkább versfüzetéből) másolta le magának az *Idát*, melyet a szerzőnek nem állt szándékában saját neve alatt kiadni.

¹³ Petőfi Sándor összes költeményei 1838–1843. Kritikai kiadás. I. Sajtó alá rendezte Kiss József és Martinkó András. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. 489–497.

Domanovszky Petőfi unszolására engedte meg, hogy nevét az *Ida* című költemény alá jegyezhesse, s a két arany pályadíjat is maga adta át Petőfinek. Hogy történt mindez, az alábbiakban rendre el fogom mondani. Még csak azt jegyzem meg, hogy az említett verset, miután a *Tavaszban* nehezebben hozzáférhető, szükségesnek láttam kiadni.

IDA

I.

»A kárhozat örök füzére¹⁴!
Ez iszonyú, ez ördögi;
Tegnap monda a lány az esküt
S ma csapodáron megszegi.

Inkább hívém, hogy ... eh pokolba
Veled, gyötrő emlékezet!
Mely véremnek minden cseppjét
Kigyófúlánkkal mérgezed!

Kiirtva lészen mindenestől
A mult, s további életem
Vad szenvedélyek tengerének
Hullámzájába temetem.

Lerontom a hűség oltárát,
A vestaláng hamvadjon el,
Melyet szívem meleg vérével
Dőrén táplála e kebel.

Egyhez lekötöni éltet, üdvet,
Ah balga ábránd, balga hit!
Ezer a lány, ezerrel osztom,
Jövőmnnek lepke napjait.

¹⁴ A kéziratban: tűzére

S mit a kétség sötét betűkkel
Jenő szilaj lelkébe írt,
Rohant követni, hogy itt találjon
Égő sebére egy kis írt.

Rejtett zugolynak éjjelében,
Miként rém áll a büntanya,
Zord réme a szelid erénynek,
Nemesb érzelmek zátonya.

Az éjtakarta büntanyának
Maszlag-virági, bor s leány;
Jenőnek ajakán függ a kancsó,
Jenő függ lánynak ajakán.

»Leány, szép Ida! csókod édes
És részegítő s lángmeleg,
S mi csillagtűz az éjszemekben!
Idám, én megszerettelek.

Az üdvre! melynek édenéből
A hűtelenség kilöke,
Te vagy a szépségek szépsége,
Te vagy az isten remeke!

S te itt e barlang zordonában
Lappangva élj, mint éjmadár!
Nem úgy leány, rád kincs halmaza
És csillogó palota vár.

Ne add nekem hűséged esket¹⁵,
Nem kell az eskü énnekem,
Én minden csókod, ölelésed
Aranynyal dúsan fizetem.

¹⁵ eskét = esküjét

Kincsért szerelmet, s így egymásnak
Nem tartozandunk semmivel,
Egy csókot még, egy hosszút, édest
És most ha tetszik, ám jövel!«

II.

Szép Ida, kincsek gazdag asszonya,
Szép Ida laka, tündöklő terem,
S Jenőnél a ki volna boldogabb
Nincsen halandó a föld kereken.

Ott szívja ő az élet gyönyörét
A legszebb lánynak édes ajkiról,
S gyakran, midőn megtelt a kéjpohár,
Így fél-enyelgve, fél-epedve szól:

»Szeretsz-e lányka?« 'Nem úgy úrfi, nem,
Mi arra jól tudod nem alkuvánk
— Mond a leány pajkos negédesen —
Írántad szűmben nincsen semmi láng.

Én és szeretni — balga gondolat!
Hát olvadozott e szív valaha?
Ne álmodozzál, álmod hasztalan,
Szeretni, hidd, én nem foglak soha!'

»Az ördögökbe — el tehát veled!«
— E gondolat ragadja meg Jenőt, —
De szól szívében a mély szerelem:
Nem, én nem tudnám nélkülözni őt.

És újra nyájas és újra veszteget,
Reá halmozza roppant kincseit;
Talán idő, talán újabb arany,
Márvány leány, te, mégis fölhevít!

Szegény fiu! eljártak az idők,
De szép reménye mind hiába van,
A lány mint éjszak szüntelen oly hideg
S az ifjú birtok- és vagyontalan.

III.

»Bucsúzni jöttem, Ida!
Bucsuzni kedvesem,
Hagyj szép szemedbe még ez
Egyszer tekintenem.

Gyúlaszd még egyszer e szűt
Csókodnak lángival,
Mely nem sokára úgy is
Bánat között kihál.

Kihál s miattad Ida
Fog elhamvadni majd,
Az üldözött nem bírja
E nagy szerelmi bajt,

Te drága érzéketlen,
Te most is szeretett,
Isten veled örökre,
Idám, isten veled.

Hosszú lesz bujdosásom
Hosszú és sivatag,
Mig lábaim elvégre
A sírba botlanak.«

És szólna még tovább is
A búcsuzó talán;
De hévvel megszakasztja
Búcsúját a leány.

'Nem ifjú, menni nem fogsz,
Neked maradni kell,
Igen, te fogsz maradni
Én, én ... én mégyek el.

És most a bucsuóra
Végpillantásiban,
Szabad legyen kimondanom
Mi szűmbe' rejtve van:

Szerettelek s szeretlek,
Égőn szeretlek én,
Egy Aetna lángol érted
Szivemnek fenekén.

Tudom szived lángoló,
De én a kőleány,
Mint vágyakodhatám a
Legtisztább szív után?

Eloltani ohajtám
Emésztő lángodat,
S elzártam ah előled
Érzett világomat.

Im, kincsed gazdagságod,
A melylyel halmozál,
Fogadd, fogadd oh vissza,
Még érintetlen áll.

S vedd még ez egypár könyet
Szelíd emlék gyanánt,
Vagy jobb felejtsd örökre
A bűnös kő leányt.'

S tovább nem szólhat Ida —
Ellágyult érzete,
Éjfél-sötét szemébe
Könyűket szöktete.

IV.

És mindkettő maradott
S rövid idő után
Oltár előtt az ifjú,
Oltár előtt a lány.

S tán mondanom nem is kell
Hogy ifjú és leány
Hűséget esküvének
Oltárnak számolyán.

S az esküt nem zavarja
A bús emlékezet,
A megtisztult kebelnek
Díja: *hű érzet*.

Ez a hosszú költemény, mint már említettem egyszer már megjelent nyomtatásban a pápai ref. kollégium kebelében 1841 óta fennálló »Ifjúsági képzőtársulat« 1845-iki kiadványában, a *Tavaszbán*. Ugyancsak ebben jelentek meg Jókai *Istenítélet* c. beszélye s Petőfi több más ifjúkori költeménye, melyek a nagy közönség előtt ismereteseek. S hogy ez az *Ida* c. hosszú és érdekes költeménye ismeretlen maradt, oka az, hogy nem Petőfi neve alatt jelent meg, hanem Petőfi ifjúkori jóbarátjának, Domanovszky Endrének a neve van alatta.

S hogy miként történhetett ez? — érdekes históriáját tüstént elbeszélem.

Miután Petőfi 1843 tavaszán elhagyta Kecskeméten azt a színtársulatot, melynek körében siker ugyan nem, hanem csak keserűség és nyomorúság jutott osztályrészéül, ismét Pápara jött, még pedig teljesen pénztelen és elhagyott állapotban. Mint Fischer Sándortól írt életrajzában is olvashatjuk, pápai régi ismerősei nagy örömmel fogadták. Orlai Petrich azonban nem adhatott neki szállást, mert egy igen pici szobában másodmagával lakott. Felkeresték hát Domanovszky Endrét, hogy tőle kérjenek lakást.

S itt első sorban helyre kell igazítanom a Fischer S. művében közölt életrajzi adatokat. Mert igaz ugyan, hogy Domanovszky nagy örömmel s igaz szeretettel fogadta barátját s talán egy éjjelre adott is neki szállást, de állandóan, Petőfinek ezen több hétre terjedő pápai tartózkodása alatt nem adott és nem is adhatott, mivel ő Bocsor István tanárnál volt egy kis szobában s attól tartott, hogy nem vennék szívesen, ha maga mellé másik lakót is kvartélyozna be kis szobájába. Petőfi látogatása alkalmával éppen ott volt Domanovszkynál tanítványa, egy Puzdor Gyula nevű, annál valamivel ifjabb tanuló, a ki mint igen gazdag földbirtokos fia egy maga lakott ugyanazon ház másik oldalán egy kétszobás lakásban. Ez, minthogy Petőfinek akkor már hírneve volt a pápai fiatalság előtt, örömmel hívta magához Petőfit, ki a meghívást el is fogadta s egész pápai tartózkodása alatt Puzdor egyik szobájában lakott. Sőt Puzdor kosztal is bőven ellátta, miután erre atyjától engedelmet kapott.

Egy este azután, mikor a Pápán tartózkodást már megelégette, szokott szűkszavúságával kijelenté Puzdornak: »Barátom, holnap reggel megyek Pozsonyba.« Éppen kellemetlen esős idők jártak s ezért Puzdor minden áron le akarta beszélni szándékáról. De hiábavaló volt az ő s a többi jó barátok minden igyekeve. Petőfi rendületlenül megállott elhatározása mellett, bár sem pénze, sem jó felső ruhája nem volt, miben a kellemetlen időjárással bátran dacolhatott volna. Másnap reggel csakugyan útra kelt. Puzdor elkísérte a győri országúton a kálváriáig s itt szép kéréssel rávette, hogy elfogadja tőle galléros köpönyegjét s egy lázsiás tallért, melynél több pénze éppen akkor neki sem volt.

Ez Petőfi harmadik pápai tartózkodásának hiteles története. Mind e részleteket magától a most is élő Puzdor Gyula ajkai nagybirtokos úrtól tudom, kinek szavahihetősége kétségbevonhatlan.

Vele folytatott gyakori s több ízben éppen Petőfire vonatkozó beszélgetéseink egyikén véletlenül és váratlanul tért át arra az esetre, melynek elbeszélése nagy meglepetésemre Petőfi egy eddig ismeretlen, terjedelmes költeményének felfedezésére vezetett. Az »Ifjúsági képzőtársulat,« meghirdette szokásos évi pályázatát. Románcra is tűztek ki két aranyat. Erre a románc pályázatra készítette Petőfi harmadik pápai tartózkodása alatt ezt az *Ida* c. költeményét a Puzdor lakásán. Mikor készen volt, együtt olvasták több ízben s lelkesedtek szépségén ifjú lélekkel. Sőt Puzdor Gyula annyira lelkesedett érte, hogy könyv nélkül is megtanulta s még ez alkalommal is, hogy nekem a dolgot elbeszélte, könyv nélkül kezdte mondani a költeményt s nagy részét most is így tudja. A szép költemény hát készen volt s Petőfit talán kis részben a csillogó 2 arany jutalom

is, de főképp a dicsvágy bizgatta, hogy költeményével részt vegyen a pályázaton s babért és jutalmat arasson.

Igen ám, csak hogy Petőfi ez úttal nem volt a kollégium növendéke s így a képzőtársulat tagjául sem iratkozhatott be! Mit csináljanak? Rájöttek végre arra a gondolatra, hogy Domanovszky neve alatt adják be, ki már akkor egyik tehetséges és kiváló tagja volt a képzőtársulatnak. Így is történt! Domanovszky baráti szeretetből vállalkozott a dologra s beadta a költeményt, mint a magáét. S a költemény — mint várható volt — a pályázaton elnyerte a jutalmat. Domanovszky az aranyakat Petőfihez juttatta s maga csak a nem keresett dicsőségben részesült.

Eddig az eset elbeszélése. Hitelességét biztosítja egy olyan élő tanú, kinek komoly szavahihetősége minden kétségen felül áll s ki az idő alatt együtt lakott, együtt étkezett, folyton együtt volt Petőfivel s ki azóta is rajongó bámulattal és szeretettel csüngvén Petőfin; együtt töltött napjaik minden eseményére jól emlékezik.

Én azonban, bár feltétlenül meg voltam győződve az elmondott esemény hitelességéről, mások teljes meggyőzése kedvéért más újabb bizonyíték után keresgéltem. S ezt meg is találtam.

Él Pápán Petőfinek egy másik ifjúkori ismerőse, n[agy]t.[iszteletű] Kiss János teológiai tanár. Tőle így nyertem teljes bizonyosságot. Egyik találkozásunk alkalmával említettem előtte, hogy véletlenül érdekes dolognak a nyomára jutottam. Petőfinek egy eddig ismeretlen költeményéről van szó, mit más neve alatt adott be a Képzőtársulat pályázatára. »Kinek a neve alatt?« — kérdi tőlem. »A Domanovszky neve alatt.« Erre ő így felelt: »Igen emlékszem« s elkezdte a költeményt könyv nélkül. Nagy részét így tudja most is.

Tehát két élő, teljes hitelű tanú bizonyítja a dolog valóságát. S így — legalább szerintem — további bizonyítgatásra semmi szükség sincs.

De, ha akarjuk, újabb bizonyítékot vonhatunk magából a költeményből. Épen a költemény tárgyának bizarrsága is Petőfi szerzősége mellett bizonyít, mert ő mindig, de különösen ebben a korában kedvelte az ilyet s bátran fogott oly merész tárgyak feldolgozásához, a milyenekhez más közönséges, és a konvencionális mérték felé hajló ember nyúlni sem mert volna. A költemény nyelvezete is Petőfies; olyan, a milyennek ezen korbeli költeményeiből ismerjük. Azt hiszem, állításomat megerősítik azok is, kik Petőfit e szempontból alaposan tanulmányozták és ismerik. Maga a költemény merész bekezdése:

»A kárhozat örök tűzére!
Ez iszonyú, ez ördögi;
Tegnap monda a lány az esküt
S ma csapodáron megszegi . . .«

szintén jellemző és megszokott Petőfinél. (Az első sorban *tűzére* olvasandó — véleményem szerint — *fűzére* helyett. Ez utóbbi csak sajtóhibaként csúszhatott be a *Tavas*-ba, honnét a költeményt lemásoltam.)

Egy szóval, a költemény egészéből vonható tárgyi bizonyítékok épen nem mondanak ellen annak a meggyőző külső bizonyításnak, mellyel igazoltam e költemény Petőfitől származását. Egész bizonyossággal mondható tehát, hogy e költeményben Petőfinek egy eddig ismeretlen munkáját sikerült a feledtség homályából kiragadnunk s hozzá csatolnunk ama szellemi kincstárhoz, mely tőle reánk maradt.

*Domanovszky Endre (Tótkomlós, 1817. november 17. – Budapest, 1895. április 18.)
filozófus, jogakadémiai tanár, az MTA levelező tagja*